

hláská

ročník XXV, 2014, č. 1

Ke stavebnímu vývoji hradu (zámku) v Kvasicích do závěru 16. století

Jan Štětina

Krátký text vychází z autorova průzkumu zámku v Kvasicích (okr. Kroměříž), realizovaného v letech 2006–2008 při příležitosti oprav interiérů objektu, již od poloviny 20. století využívaného jako sociální ústav. Odborná literatura zámek v Kvasicích rozhodně neopomíjela; od dob vypracování stavebně – historického průzkumu¹ a soupisových hesel zařazených v pracích B. Samka² a M. Plačka³ se však poznání zejména starších fází vývoje sídla výrazně prohloubilo. Smyslem krátkého textu není celistvé zpracování komplikovaného stavebního vývoje kvasického hradu ve 14. – 16. století, ale pouze pokus o stručný vhled čtenářů do peripetií stavebního vývoje této pozoruhodné památky Zlínského kraje (obr. 1).

Kvasice, položené ve výhodné, tokem řeky Moravy chráněné poloze, náleží ke starým sídlům, jež do písemných pramenů pronikla už před polovinou 13. století.⁴ Již první z historicky doložených Benešoviců, Ondřej z Benešova, majitel Kvasic v roce 1248, zde měl své sídlo. Dnes však nelze určit podobu a dokonce ani polohu kvasického sídla Benešoviců ve 13. století. O významu a ambicích Benešoviců ve 13. století i jejich vazbě na Kvasice však svědčí dnešní hřbitovní kostel Nanebevzetí Panny Marie, situovaný na dominantním vrcholku při západním zakončení někdejší vsi. Výstavbu nejstarší raně gotické fáze kostela můžeme podle dochovaných architektonických prvků datovat do třetí čtvrtiny 13. století. Tomuto vročení odpovídá i kamenný sanktuář s lomeným záklenkem, ve vrcholu opatřeným štítkem s rodovým erbem Benešoviců – zavinutou strelou. Přestože poloha na vrcholu vyvýšeniny a výhodná vazba na sakrální stavbu jistě lákala k využití opevněným sídlem, přímé doklady pro potvrzení existence tvrze prvních majitelů Kvasic při kostele postrádáme. V otázce lokalizace nejstaršího kvasického sídla ve 13. století lze za daleko pravděpodobnější pokládat existenci tvrze v poloze stávajícího zámku, tedy na vyvýšené terénní terase, vystupující do nivy řeky Moravy. Mezi tvrzí při Moravě a kostelem Nanebevzetí Panny Marie se pak intenzivně rozvíjelo zprvu vesnické osídlení, které již kolem poloviny 14. století nabylo charakteru městečka, jímž Kvasice prokazatelně byly již roku 1360.⁵ Předpokládáme, že tvrz, na níž seděl Ondřej a po něm další členové rodu erbu zavinuté střely známí z písemných pramenů, zejména Milota z Benešova

(1269) a Beneš II. z Benešova (1302), měla zpočátku dřevěnou podobu; naopak téměř jisté je, že v jejím opevnění hrála stěžejní roli voda. Nejspíše někdy ve 14. století, možná kolem jeho poloviny, byla starší tvrz nahrazena kamennou stavbou, která, ač je v pramenech nadále zvána tvrzí (1353, 1365), se svým charakterem spíše blížila vrcholně gotickému hradu. Právě zmínka o tvrzí s mlýnem z roku 1365 nasvědčuje existenci hradu v lokalitě stávajícího zámku, tedy na východním konci městečka, ve vazbě na tok řeky Moravy, která sídlu současně poskytovala kýžené bezpečí.

Obr. 1. Kvasice (okr. Kroměříž), zámek. Pohled na západní, dnes vstupní průčelí nenaznačuje vysokou míru dochování středověkých konstrukcí v organismu současného zámku (všechny kresby a fotografie autor 2005–2012).

Stavební podobu nejstarší fáze gotického hradu v Kvasicích můžeme rekonstruovat pouze přibližně. Hrad měl půdorys lehce nepravidelného lichoběžníku o velikosti 35 x 31 x 42 x 32 m. Hradní jádro vymezovala mohutná hradba tloušťky kolem 2 m, jejíž severovýchodní, ke vstupu orientované nároží bylo vyvinuto do ostrého břítu. Hradba dosahovala značné výšky – její obranný ochoz se nacházel přibližně v úrovni podlahy dnešního druhého patra zámku. Následovala ještě užší poprsní zeď, později využitá jako vnější obvodová zeď pozdně gotického druhého patra palá-

Obr. 2. Východní průčelí, jehož středem prochází průjezd – původní vstup do hradu. Nárožní nástavby jsou výsledkem přestaveb 19. století, ani jihovýchodní blok (vlevo) tedy neobsahuje konstrukce dříve předpokládané hranolové věže.

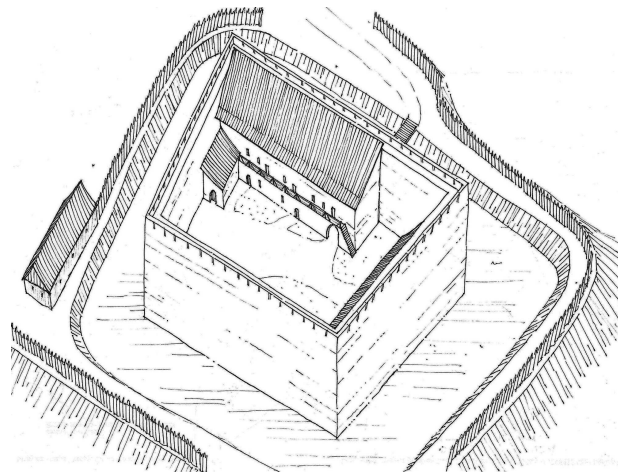
cových budov v nádvoří. Pochozí úroveň vnitřního dvora ležela asi o 1 m níže nežli stávající niveleta nádvoří. První fázi výstavby náležel pravděpodobně trojprostorový palác při východní hradbě. Jižním oddílem paláce procházel původní vstup do hradního jádra (stávající průjezd do parku; obr. 2). Pod severní místností paláce byl původně plochostropý suterén, dosažitelný z nádvoří schodišťovou šjíjí přiloženou k severní hradbě a přístupnou kamenným portálem s okosenou hranou. Severní místnost v přízemí si ve dvorním průčelí uchovala i nevelké obdélné okénko v kamenném okoseném ostění. Palác byl ve zděné hmotě zřejmě jednopatrový, ve všech částech plochostropý. Literaturou uváděná hranolová věž, která se měla nacházet v jihovýchodním nároží hradu, nikdy neexistovala – zesílení zdíva v této části náleží teprve barokní přestavbě a bylo vynuceno dodatečným vložením klenby. Další předpokládané budovy v nádvoří měly zřejmě jen dřevěnou konstrukci, stejně jako prvotní předhradí severně či západně od hradu. Hlavní obrannou stavbu kolem poloviny 14. století představovala vysoká obvodová hradba chránící palác a vnitřní nádvoří, což (za současného stavu vědomostí) dovoluje hrad v Kvasicích přiřadit k hradům s plášťovou zdí (obr. 3). Katalog našich plášťových hradů, před časem publikovaný L. Svobodou, bude tedy nutno doplnit o další položku.⁶⁾ K představě původní mohutnosti kvasického hradu a jeho opevnění si musíme domyslet ještě široký, patrně zavodněný okružní příkop, doplněný sypaným vnějším valem. Obojí odstranily terénní úpravy završené počátkem 19. století.

Snad ještě ve 2. polovině 14. století vznikla patrně jednoprostorová stavba v severozápadním rohu nádvoří, k hradbě přiložená na spáru. Mohutné kamenné základy stavby byly nalezeny v roce 2007 při stavbě výtahu v nádvoří; průzkum však neumožnil hlubší poznání krátkodobě odkrytého objektu. Hypoteticky soudíme, že tato stavba mohla zaniknout při dobytí kvasického hradu v období husitských válek (1423). Následující přestavby z 15. století již se zaniklým severozápadním objektem nepočítaly.

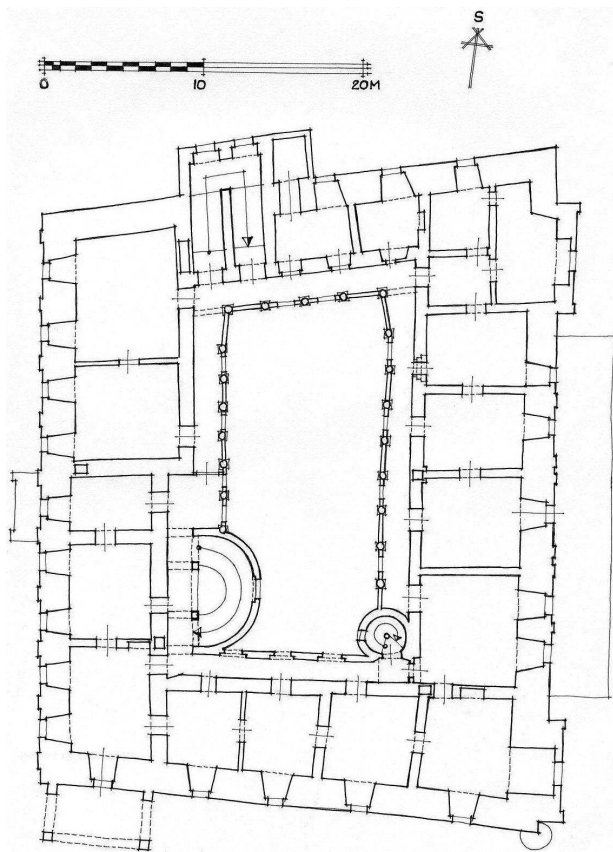
Nová etapa stavebního vývoje hradu v Kvasicích je spojena s významným vladckým rodem Kuželů z Žeravic, kteří kvasické panství vlastnili v letech 1434–1507. Poškození hradu v husitských válkách iniciovalo po odeznění válečných vřav rozsáhlou přestavbu, z níž můžeme identifikovat hlavně rozšíření obytných budov v nádvoří. Při zá-

padní hradbě, tedy naproti starému, východnímu paláci, vyrostlo nové obdélné stavení s dvouprostorovým dělením suterénu a přízemí. V prvním patře se snad již v 15. století nacházel velký prostor (sál?), ze dvora osvětlovaný vně špaletovanými okny se segmentovými záklenky. Suterén a přízemí západního paláce mělo valené klenby a podobné klenby vznikly i ve sklepech a přízemí staršího, protilehlého východního paláce. Nabízí se komunikační propojení pater obou paláců dřevěnou pavlačí při severní hradbě, která zřejmě využila zděných schodišťových šjíjí v přízemí. V pozdní gotice, nejspíše 2. polovině 15. století, má původ i přinejmenším přízemí užšího jižního a jižní části západního křídla, jehož ustoupení za nádvořní líc staršího západního paláce indikuje vznik v mladší stavební fázi. Tyto plochostropé a nepodsklepené budovy zřejmě sloužily hospodářským účelům (obr. 4).

V roce 1511 se, po čtyřleté epizodě, v níž Kvasice náležely Hynku Bočkovi z Kunštátu, hrad a panství Kvasice dostává do rukou mocného šlechtického rodu Šternberků. Ti podnikli další stavební práce, které směřovaly ke zvýšení obytných kapacit nově nabytého hradu. Novostavbou z počátku 16. století je úzké severní křídlo, původně s výsostně komunikačním posláním. Přízemí křídla se do nádvoří otevíralo trojicí širokých arkád s půlkruhovými záklenky, ovšem pouze střední arkáda umožňovala vstup ke schodišťovým šjíjím. Obě boční arkády byly slepé, jelikož byly předloženy před jižní lící krátkých křidélek s gotickými schodišťovými šjíjemi do sklepů. Patro severního křídla obsahovalo patrně zděnou chodbu, spojující východní i západní palác. Přinejmenším západní palác byl v rozsahu své severní části zvýšen do dvoupatrové podoby, obytné prostory v jeho druhém patře osvětlilo náročně řečené pravouhlé okno s bohatou profilací již goticko-renesančního charakteru, patrně z pokročilejší 1. poloviny 16. století. Podařilo se objevit i fragmenty jednoduché malované výzdoby dvorního průčelí. V prvním patře východního křídla byly odkryty pozůstatky obdélných oken s okoseným omítkovým ostěním a kvalitně provedenými omítkovými paspartami.⁷⁾ Pravděpodobně i východní křídlo bylo zvýšeno do dvoupatrové podoby, čímž zanikla přinejmenším část obranného ochozu na hradbě. Lze jen spekulovat o tom, jak vypadalo předhradí, tedy zda již mělo alespoň základ podoby rozměrného hospodářského areálu před severním a západním průčelím hradu, známého z novověkých mapových podkladů. Šternberská přestavba z první

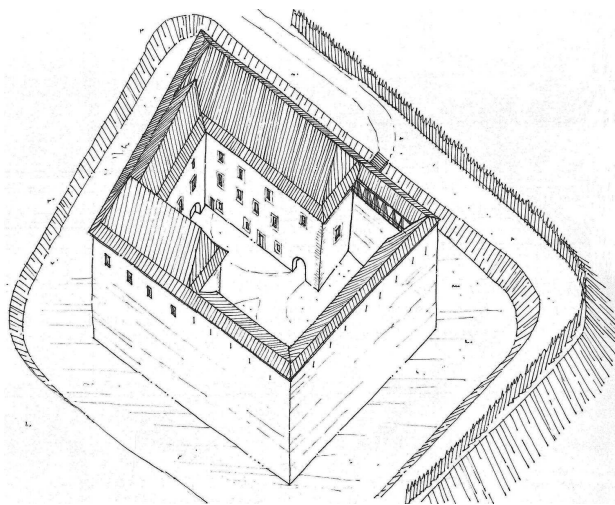
Obr. 3. Pokus o rekonstrukci podoby hradu v Kvasicích v závěru 14. století, pohled od jihozápadu.

Obr. 4. Půdorys prvního patra zámku dosud vymezuje středověká obvodová zeď, čitelné jsou i gotické a pozdně gotické palácové budovy přiložené k vnitřním lícům hradby v severní části nádvoří.

poloviny 16. století vlastně započala přeměnu kvasického hradu na zámek, dovršenou však až výraznou renesanční přestavbou v závěru 16. století (obr. 5).

Následující necelé čtvrtstoletí vlády pánů z Ludanic (1548-1570) pravděpodobně přineslo další krok k přestavbě sídla v tehdy moderní renesanční zámek. Snad do období po polovině 16. století se hlásí severní křídlo arkádové chodby, jehož válcové sloupy vrcholí neobvyklými, tvarově archaickými kalichovitými hlavicemi, úsporně vyzděnými z cihel. Omítané hlavice doplňovala ještě iluzivní výmalba.

Obr. 5. Pokus o rekonstrukci podoby hradu v Kvasicích po pozdně gotických přestavbách na počátku 16. století, pohled od jihozápadu.

Stavba arkády před severním křídlem nejspíše souvisela se zřízením již čistě renesančního dvouramenného schodiště, jehož hmota musela být ve formě rizalitu předsunuta před severní průčelí zámku. Vertikální komunikaci v protilehlém jihovýchodním rohu dvora zajistilo šnekové schodiště v subtilní válcové vížce. Současná je nejspíše i úzká chodba před jižním křídlem, do nádvoří otevřená renesančními okny. Stavba arkád při východním a západním křídlem probíhala až v mladší renesanční fázi.

Přeměnu zámku v typické sídlo renesančního aristokrata však dovršil až další majitel, jímž byl Havel Kurovský z Vrchlabí v letech 1574-1591. Všechna čtyři křídla byla zvýšena do dvoupatrové podoby. Dvorní fasády přestavěného východního i západního paláce dostaly jednotná pravoúhlá ostění okenních otvorů s parapetními a nadokenními římsami. Nového řešení se dostalo i vstupu – ten zaujal střed západního křídla a byl akcentován hranolovou věží; původní vstup uprostřed východního křídla zůstal však zachován. Také při dvorních průčelích východního a západního křídla byly nově vybudovány úzké arkádové chodby, jejichž výstavbou renesanční přestavba patrně vyvrcholila. V přízemí se nachází masivní pilířová arkáda, kdežto v obou patrech byl uplatněn hustý rytmus válcových sloupků s toskánskými hlavicemi a prostými

Obr. 6. Renesanční arkádové nádvoří zámku, pohled k severu (2005). Za arkádou vpravo se ukrývá hmota nejstaršího hradního paláce, později začleněného do východního křídla zámku.

půlkruhovými záklenky (obr. 4 a 6). Vnitřní chodba v prvním patře arkády dostala hřebínkové klenby, kdežto chodba ve druhém patře měla již jen rovné stropy. Severozápadní nároží prvního patra zaujímá rozměrný sál s pozdně renesanční klenbou s dvěma dvojicemi protilehlých výsečí, doplněnými koutovými výsečemi.⁸) Renesanční dispozice prvního patra, kde se nepochybně nacházely reprezentační a obytné prostory zámku, zůstala

dodnes dobře dochována. Druhé patro bylo již řešeno méně náročně a jeho dnešní rozvrh je až výsledkem mladších přestaveb. Renesančního původu byl areál předzámčí, ve formě velkého hospodářského dvora obdélného půdorysu lemující severní a západní obvod zámku. Původně snad jen přízemní budovy předzámčí v 17. a 18. století prošly řadou přestaveb, jejich západní úsek byl počátkem 19. století odstraněn a dnes se tedy dochovaly pouze severně od zámku. Na jihu a západě někdejší budovy předzámčí navazovaly na vyzdřený okružní příkop snad ještě s valem, jehož vnější opěrnou zídku zpevňovala dvojice drobných válcových bašt. Fortifikační úlohu kvasického zámku dále snížilo založení zahrady v jeho okolí, později parkově upravené.

Následující úpravy v průběhu 17. – 20. století dodaly někdejšímu hradu výsostně zámecký charakter a informace o nich budou, společně s řadou detailních zjištění, týkajících se všech etap stavebního vývoje objektu, publikovány formou monografické studie.

Dějiny hospodářského dvora a zámku Gutštejna-Daňkova

Vratislav Ryšavý

První písemná zmínka o existenci hradu Gutštejna (okr. Tachov) je z roku 1319, kdy Vyšemír, opat tepelský, pronal tři vesnice Dětrichovi z Gutštejna a jeho synu Sezemovi na deset let. August Sedláček předpokládal, že hrad založil předek toho Dětricha, pravděpodobně otec, rovněž jménem Dětrich, jenž se psal z Krašovic a měl žít v letech 1263–1313.¹⁾

Další jisté datum k existenci hradu poskytuje až rok 1366, kdy tři bratři Jan, Dětrich a Půta z Gutštejna uplatnili podací právo v blízkých Líštanech, kam tehdy dosadili nového faráře. Už v roce 1379 držel však Gutštejn Půta sám, a později hrad a panství postoupil Dětrichovi (sám pak držel Brod a Trpísty). Dětrich vlastnil také Vseruby a zemřel roku 1417. Dva jeho synové, Burian a Jan starší, drželi pak nějaký čas Gutštejn společně, určitě ještě roku 1422, kdy husitská vojska obléhala hrad. V pozdější době, někdy od 30. let 15. století, držel však hrad a panství již jen Jan, protože v roce 1433 uplatnil podací právo do blízkého Šipína a v roce 1439 je už vysloveně jmenován sezením na Gutštejně.²⁾

Po Janovi z Gutštejna (zemřel roku 1452) držel hrad jeho bratr Burian, který však sídlil na jiných hradech, na Rabštejně, Tachově, na Nečtinách. Stejně i jeho syn a nástupce Burian, zvaný Bohatý se běžně psával „sezením na Nečtinách“, ač vlastnil mnoho jiných velkých statků s dalšími hrady. Zemřel roku 1489 a z jeho pěti synů držel Gutštejn naposledy Volf, který zemřel až roku 1545. Volfův syn Viktorin prodal roku 1549 hrad a panství Hanušovi Elpognárovi z Dolního Šenfeldu, který jej připojil k panství Bezdržice.³⁾ Prodejní smlouva zmiňuje už vedle „zámku“ Gutštejna i dvůr Gutštejn.⁴⁾ Připojení statku a zámku Gutštejna k panství Bezdržice bylo od té doby už trvalé, pokud byl Gutštejn někdy při dalším dělení na čas vyčleněn, byl chápán a jmenován jen jako část statku Bezdržice, a znamenalo to potvrzení dalšího poklesu významu hradu.

Celé bezdržické panství, zvětšené o Gutštejn, po Janu Elpognárovi zdědili jeho synové Jan a Kašpar, ale nehospodařili dobře, poněvadž po jejich smrti bylo panství pro přílišné dluhy v roce 1569 prodáno zemskými úředníky Jáchymovi ze Švamberka za 16 000 kop grošů českých.⁵⁾

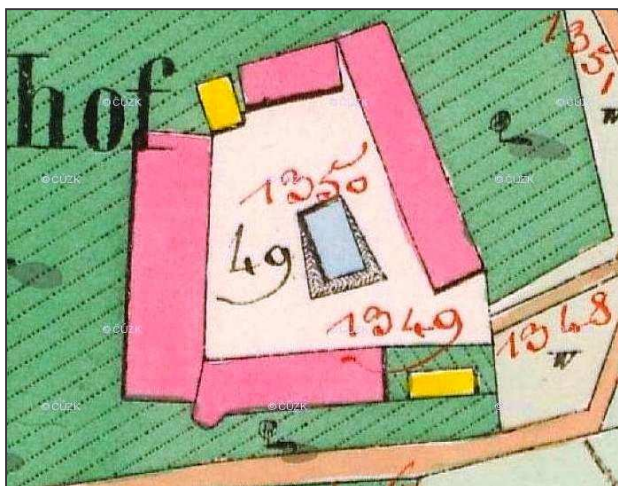
Poznámky: 1) Krampl, J.: Zámek Kvasice, okres Kroměříž. Standardní nedestruktivní stavebně – historický průzkum. Textová část a přílohy. Kroměříž 2001. Uloženo ve spisovém archivu NPÚ úop v Kroměříži. 2) Samek, B.: Umělecké památky Moravy a Slezska 2. Praha 1999, s. 295–296. 3) Plaček, M.: Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku. Praha 1996, s. 209–210; Plaček, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha 2001, s. 330–331. 4) K historii Kvasic souhrnně zejména Klapil, P. – Koutňáková, K.: Kvasice. Hýslý 2005. Ke stavebnímu vývoji hradu především na s. 72–79. 5) Kuča, K.: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Praha 1998, s. 307–310. 6) Svoboda, L.: O plášťových hradech. In: Nekuda, V. (ed.): Archaeologia historica 20. Brno 1995, s. 355–388. 7) Štětina, J.: Pozůstatky pozdně gotického průčelí východního paláce hradu v Kvasicích (okr. Kroměříž). In: Dějiny staveb 2007. Plzeň 2007, s. 63–68. 8) Půdorys 2. nadzemního podlaží zámku s hrubou vývojovou analýzou uvádí dílo cit. v pozn. 3.

Po Jáchymovi panství zdědil Jan, po jeho smrti v roce 1615 přešlo panství na syny Janova bratra Jiřího Petra, po nichž roku 1624 celé panství převzal Jan Bedřich ze Švamberka. Ten držel statek poměrně dlouho, a protože neměl děti, odkázal panství své choti Marii Magdaleně, rozené z Donína. Ta jej převzala po smrti manžela v roce 1659. Za Jana Bedřicha ze Švamberka byly zámek a městečko Bezdržice vypáleny v roce 1646 od švédského vojska.⁶⁾ Topograf Sommer uvádí pálení švédským vojskem i přímo v Gutštejně, buď v roce 1639 nebo až 1645.⁷⁾

Po vdově Marii Magdaleně Švamberkové, rozené z Donína, přešlo panství v roce 1669 na Jana Kryštofa, hraběte z Heissensteinu. Za něho vypuklo velké selské povstání v Čechách a na jeho panství na Ovčím vrchu u Bezdržic byli selští povstalci v roce 1680 vojskem obleženi a nakonec poraženi.⁸⁾ Po smrti hraběte Jana Kryštofa bylo v roce 1693 panství načas rozděleno mezi jeho tři dcery, přičemž Gutštejn dostala Marie Alžběta. Panství bylo oceněno na 73 753 zlatých.⁹⁾ Bylo to jen na krátký čas, protože už v roce 1696 celé panství Bezdržice dostala hraběnka Marie Kateřina z Roggendorfu, rozená z Heissensteinu. Další rok 1697 táž hraběnka prodala panství Bezdržice Jiřímu Jindřichovi svob. pánu Stadionovi, který po 10 letech držení Bezdržic v roce 1707 prodal celé panství Gertrudě kněžně Berlepšové. Od jejího nástupce Petra Filipa Berlepše v roce 1712 koupil panství Bezdržice Maxmilián Karel kníže z Löwensteinu-Wertheimu.¹⁰⁾ Tím se panství i s Gutštejnem dostalo do více než dvousetletého vlastnictví tohoto rodu.

Za éry Löwensteinů už existuje poměrně hodně písemných pramenů k dějinám tohoto panství na rozdíl od dřívějších zápisů pouze z desek zemských, vesměs velmi povšechných a ani ne ve všech případech dodnes dochovaných. Z důchodních účtů panství hned od následujícího roku 1713 lze vyčíst řadu zmínek o pracích na hospodářském dvoře (Mayerhof) Gutštejně, většinou drobných nepodstatných činností, v rámci běžné údržby.¹¹⁾

Důležitější než práce samy jsou pro nás informace o stavu dvora a jeho okolí. Tak už v roce 1713 byla při gutštejnském dvoře chmelnice (Hopfengarten) stejně ale

Dvůr Gutštejn-Daňkov na výřezu z císařského otisku mapy stabilního katastru Okrouhlé Hradiště z r. 1839 (viz pozn. 18).

jako např. v Cebivi, Zádubu, Švamberku, Bezručicích a jinde. Při dvoře byla také cihelna (s cihlářem Simonem Haasem, zmíněným k roku 1713) a jmenuje se tu i rybníček (Guttensteiner Teichtl), zvaný též někdy Ovčí, případně Šafářský rybníček (Schaff Teichtl 1726). Při dvoře byla i hluboká studna, kterou musel občas čistit rybníkář s pomocníkem. V letech 1713-1714 je při této činnosti uveden nejmenovaný rybníkář z Kokašic a Štěpán Obročník z Okrouhlého Hradiště. Většina stavení dvora Gutštejna byla kryta šindelem, protože poměrně často je zmiňováno opravení vadné střechy právě šindelem. Někdy v letech 1713-1714 bylo asi nově pokryto obydlí šafáře v Gutštejnském dvoře, celkem asi 7000 kusy šindelů, další větší výměna střešní krytiny – 5000 šindelů – je zaznamenána k roku 1726. Občasné zprávy o opravovaných kachlových kamnech ve dvoře znamenají, že tam tehdy byl byt alespoň šafáře (jak už ostatně doloženo při pokrývačských pracích). Zedníci tu spravovali i „Backenhofen“, pec na pečení chleba.¹²⁾

Jedné části dvora se tehdy říkalo šafářství (Schäferay), v roce 1726 tam tesař z Okrouhlého Hradiště udělal 2 kusy nových dveřních futer. K uchování mléka pro šafáře zedník Mates Pitroff a jeho pomocník z Kozolup v roce 1720 vyhlámali ve skále otvor, zřejmě s funkcí tzv. mokrého sklepa na uchování nápojů. Dvůr uzavírala dřevěná brána, obnovená roku 1720.¹³⁾ V topografii z roku 1788 je jmenován dvůr (Mayerhof) Gutštejn a rozvalený zámek (tj. hrad) Gutšten.¹⁴⁾

S označením jedné části dvora jako zámek či zámček se v písemnostech setkáváme až v 19. století, ale jen ojediněle, dávno před úpravou budovy na vrchnostenský zámek. Tak např. v účtech za práce v letech 1858-1866 je užit termín zámček (Schlösschen).¹⁵⁾ Protože dlouho předtím ani potom se tento termín běžně nepoužíval, je skoro jisté, že pocházel z ústní tradice, která ovšem někde musela mít reálný základ. Ten bude pocházet z doby, kdy bylo okolí dvora upraveno na daňčí obor, což se stalo roku 1816.¹⁶⁾ Při té příležitosti vznikl nejspíše ve dvoře lovecký zámček.¹⁷⁾

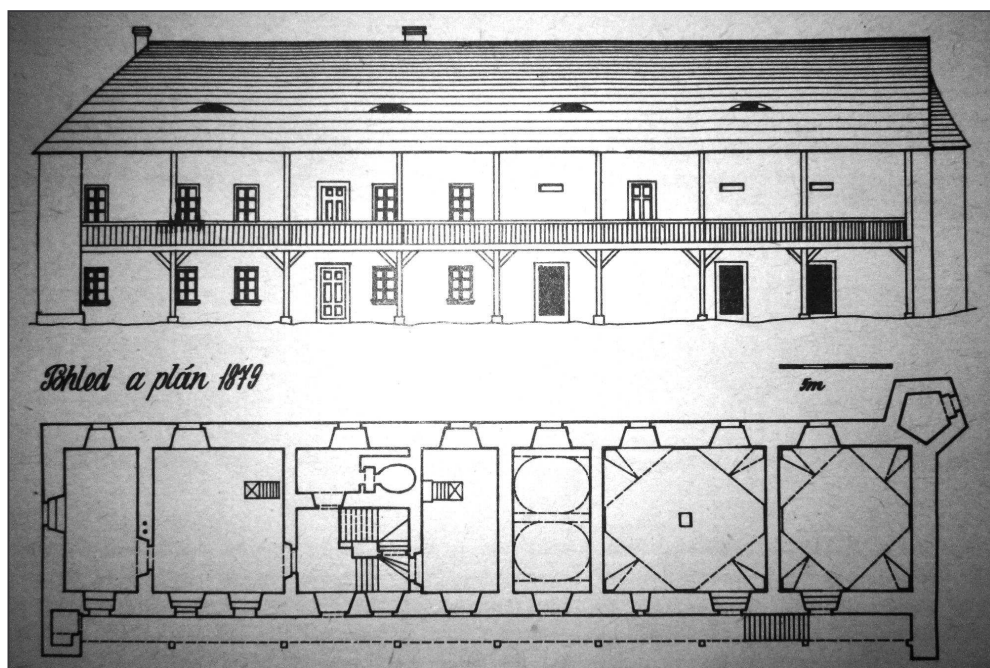
Císařský otisk mapy stabilního katastru z roku 1839 ukazuje dvůr nepravidelného čtyřúhelníka s vodní nádrží na nádvoří, otevřený jedním vjezdem v jihovýchodním rohu, přičemž každou stranu ohraničuje jedna zděná budova, vždy obdélného půdorysu. Na jižní straně uzavírá dvůr

budova s polygonální věžičkou v jihozápadním rohu, těsně na ní je nastavená mohutnější zděná budova, uzavírající dvůr na straně západní. Jižní budova s nárožní věžičkou odpovídá dnešní budově zámku Daňkova svými rozměry. Ke dvoru patřila i dvě stavení západoseverozápadně od dvora, z nichž jedno bylo poměrně dlouhé a druhé malé, obě zděné.¹⁸⁾ Vlastníkem menší budovy byl tehdy Tadeáš Benedikt, rolník, vlastníky většího domu byli Samuel a Isak Khonové, označení jako „Izraelité“. ¹⁹⁾ Jde o bývalý ovčín a ovčáckou chalupu – na I. vojenském mapování z let 1764-1768 „Schafferei“, ²⁰⁾ zrušeno patrně v souvislosti se vznikem obory.

Hospodářský inventář dvora Gutštejna s lesovnou (Forstei) Okrouhlé Hradiště, se Šipínem, Dudákovským mlýnem a oborou (Tiergarten) pro léta 1858-1866 jmenuje v záměcku (bei Schlössel) tyto místnosti: v přízemí – předsín, vchod, obydlí poklasného i hlídače se dvěma místnostmi (první místnost zleva, druhá místnost), malou místnost vpravo, kuchyni, sklep. V prvním patře: úřednické obydlí, první místnost vlevo, druhou místnost, místnost vedle kuchyně, kuchyni, předsín naproti chodbě, na chodbě pobité (beschlagene) dveře záchodu, pobíjené další dveře proti vchodu, první kvelb, druhý kvelb, třetí kvelb. Sýpka (Getreidboden), půda domu. Vedle záměcku tu tehdy stálo ještě zvlášť obydlí šafáře, ovčín a obydlí vrchního krmiče dobytka (Obermasters-Wohnung).²¹⁾

Někdy krátce na to, možná už koncem 60 let, ještě před rokem 1872, bylo obydlí úřednické změněno na byt lesního, protože ke dni 29. 5. 1872 psal centrální úřad löwensteinských panství na stavební knížecí úřad, že je třeba provést stavební opravy mj. v Gutštejně, v obydlí lesního (Forsternwohnung).²²⁾ Téměř celá 70. léta pak zde bydlel pan lesní. Už vlastně ke dni 12. 9. 1871 je tu jmenována část obydlí lesního – záchod (Forster-Abtritt). V roce 1875 mu tu byla vyzděna nová pec na vaření (Kochofen) a opraven komín nad střešinou, v roce 1877 byla vyspravena dlažba v předsíni.²³⁾

V roce 1879 bylo obydlí fořta adaptováno na byt pachtýře. Rozpočet k tomu je datován „Švamberk 18. dubna 1879“ a podepsán S. Adam. V textové příloze k tomu 19. dubna toho roku stavitel poznamenává, že většina trámů v prvním patře je zcela špatná, takže musí být vyměněná. Také, že stav zdíva je všude velmi špatný, takže bude nejvyšší žádoucí zpevnění vnějších zdí (sepnutí, svázání – Verankerung). Rozpis prací k rozpočtu příložený je velmi podrobný a dovoluje poměrně přesně charakterizovat, oč tehdy mělo jít. Zednické práce demoličního charakteru, resp. i prolamování starších zdí v parteru neboli v přízemí měly zahrnovat: demolici starého schodištního pilíře v předsíni, demolici zdi mezi předsíní a následující kuchyní, demolici chlebové pece v černé kuchyni, prolomení dvou „Stockpfünger“ (?) mezi kanceláří a kvelbem pachtýře a mezi oběma kvelby na brambory, prolomení jednoho otvoru k položení „eine Obertrutsche“ (?) Podobné práce v patře měly zahrnovat: snesení jednoho komínového tělesa v úrovni krovu a střechy, prolomení dvou bočních stěn při kuchyni a ložnici k vestavění chodby, vylomení kusu štukového zdíva u dveří salonu k vezdění komína, prolomení jedné dveří z chodby do salonu, prolomení kusu zdi při jižní vnější stěně pro vestavění záchodu, prolomení tří okenních otvorů, prolomení jednoho dveřního otvoru při arkýři (věžička), položení opěrného pilíře (Hiegelpflaster) v předsíni pachtýře, v černé kuchyni dlouhé 5,1 m a široké 2,1 m. V prvním patře položení dlaždic,

Plán zámku Gutštejn-Daňkov před úpravou z r. 1879 (SOA Plzeň, Vs Bezručice, plán č. M 35; kresba Z. Procházka 1988).

předtím odstranění starého materiálu a vyčištění, odstranění poškozených rákosových stropů v prvním patře: v obývací místnosti a ložnici rozměrů 9,8 x 6,9 m, v kuchyni 6,9 x 3,5 m a v předsíni 5,1 x 3 m. Také odstranění (snesení – Abtragen) starého schodiště do prvního patra a na půdu, rozebrání pěti kamen (Ofen – zřejmě kachlových) a všech oken a dveří v těch místech. Zdění základů znamenalo: pro senkruvnu, pro zděné schodiště, základy pro vezděný kotel na praní a základy pro dvě komínová tělesa. Vyzdívání nových zdí zahrnovalo v přízemí vyzdění celé senkruvny, vyzdění schodišťového tělesa dlouhého 1,5 m, širokého 0,3 m a vysokého 3,1 m, vyzdění zdi při schodišti do sklepa (5,1 x 0,15 x 3,1 m), vezdění prádelního kotle (1,1 x 1,1 x 1 m) a vyzdění dvou komínových těles z cihelného zdiva s částečně jednostranným, částečně oboustranným omítnutím vrchní omítkou (Verputz).

Podobné práce následovaly v prvním patře: schodištní těleso a stěny kolem něho, zeď při záchodu (3,3 x 2,5 x 0,15m), zeď u komína v kuchyni salonu (2,8 x 4,2 x 0,15), přízdívka při dveřích salonu (0,6 x 0,6 x 2,5 m), přízdívání u osmi oken (délka 0,75, šířka 0,6 a výška 1,7m). Totéž u tří oken v arkýři (d. 0,6, š. 0,6, v. 1,5 m), přízdívka u celkem 23 trámů (společná délka 30 m, š. 0,3, v. 0,45 m). Zřízení „Riegelmauerwerk“(?) u spíže a ložnice. Podobné práce v úrovni půdy: vyzdění dvou komínových těles (0,8 x 0,8 x 5,6 m v.).

Vyzdívání kleneb v přízemí obsahovalo: vyzdění jednoho pasu ve spíži (d. 2,7, š. 0,45 x 0,45 m), dvou pasů v předsíni (0,86 x 0,3 x 0,45 m), jeden pas tamtéž (3,4 x 0,45 x 0,45 m), další pas tamtéž (2,2 x 0,3 x 0,3 m), stlačená klenba v předsíni (5,1 x 1,5 x 0,15 m), další stlačená klenba tamtéž (2,6 x 2,5 x 0,15 m). Podobné práce byly i v prvním patře: čtyři dveřní výklenky u arkýře-věžičky (3,2 x 0,45 x 0,6 m), jeden dveřní výklenek přímo v arkýři (1,2 x 0,45 x 0,6 m), osm výklenků u oken (1,2 x 0,6 x 0,45 m), tři u oken arkýře (3,0 x 0,45 x 0,6 m).

Cihlové dláždění zahrnovalo v přízemí: předsíň (5,1 x 2 m), černou kuchyňku (5,1 x 2,1 m), senkruvnu (1,8 x 1,8

m), prádelnu (6,3 x 3,1 m). Totéž v prvním patře: předsíň (3 x 5,1 m), prostory u vyústění schodiště (3,4 x 3,2 m). Omítání rákosových stropů v přízemí: kancelář (4,5 x 3,4 m). V prvním patře ložnice, obytná místnost, hostinský pokoj, další ložnice a předsíň kuchyně (dohromady délka 35,5 x 7 m), prostor u schodů na půdu (3,4 x 1,8 m).²⁴⁾

Stav před zahájením těchto úprav ukazuje zaměření stávajícího stavu budovy datované 2. února 1879 a podepsané S. Adam. V přízemí byly tehdy dvě nejvýhodnější položené místnosti bytem hlídače, další prostor západně byl z větší části schodištěm do patra, jižně od něj ležela černá kuchy-

ně se zděnou pecí s kotlem. Další místnost západně byla obytnou místností nějakého penzionovaného úředníka nebo bývalého knížecího zaměstnance. Dále západně ležel sklep, zřejmě sklenutý dvěma plackami s pasy, který patřil lesnímu. Dva velké klenuté prostory na západním konci domu byly využívány jako sklepy, větší, východnější z nich byl určen ke skladování brambor. V patře ve dvou nejvýhodnějších pokojích bydlel lesní, v prostoru někdejší černé kuchyně pan adjunkt, kuchyně zaujímal další prostor západním směrem. Zbývající tři nestejně široké prostory sloužily jako sýpka.²⁵⁾

Tyto úpravy proběhly ještě v roce 1879. K nim patřila i údržba vnějšku, protože stavební knížecí úřad z Boru u Tachova, v dopise datovaném 28. 8. 1879 na centrální knížecí správu uváděl, že střecha obytného domu v dvoře Gutštejně je opravena, střešní vikýře jsou nově osazeny štíty (zřejmě dřevěnými) a okna přízemí i v patře byla nově natřena. Střecha tu byla tehdy určitě šindelová, protože ještě v hlášení o stavebních úpravách za léta 1883-1891 je u Gutštejna uvedeno, že na zámku byla upravena šindelová střecha.²⁶⁾

V roce 1880 dopisem datovaným 26. dubna upozornil knížecí stavební úřad centrální knížecí správu, že pilíř při obydlí pachtýře v Gutštejně, položený na severovýchodním nároží, k němuž byly dříve přistavěny záchody obydlí lesního, se tím odtrhl, takže základ bytu pachtýře, ale i prasečí stáje poblíž se nacházející se porušily v základech a díky letošní tuhé zimě se pohnuly. V zájmu budovy je tento pilíř co nejdříve vyspravit, eventuálně nově vyzdít, pokud by se opravy ukázaly jako nerentabilní.²⁷⁾ Opravy proběhly až v roce 1883. Z pilíře byla nejdříve otlučena stará omítka, a pak byl celý snesen včetně odstranění jeho základu. Základ byl znovu pečlivě založen a na něm pak celý pilíř z kamenného zdiva na vápennou maltu vyzděn. Stejný pilíř se zachoval i na druhé straně budovy, tedy na severozápadní(?) straně domu. Revize účtů pro rok 1875 zmiňuje ale ještě mimo jiné povrchové omítnutí pilíře na jihovýchodní straně domu,

tedy na vnější straně objektu.²⁸⁾

Během osmdesátých let probíhaly na Gutštejně jen běžné udržovací práce. Roku 1890 je budova s nárožní věžičkou v účtech opět pojmenována jako zámek. K roku 1892 se ve výčtu prací poprvé objevuje termín „panské obydlí“, ale už ne dosavadní obydlí pachtýře. V roce 1895 bylo konstatováno, že dříve ve dvoře vyvěral pramen čisté vody, který zásoboval zděnou cisternu ve sklepě. Po postavení nové stáje na nevhodné místo se ve sklepě objevuje spíše dobytčí moč a infikuje celou budovu, takže příčina toho musí být co nejrychleji odstraněna. Starý špatný kanál na odtok dobytčí moči musí být zlikvidován a pořízen nový, vhodněji umístěný s obezděním a krytý, aby neprosakoval (16. 4., 1. 5. 1895).²⁹⁾

Od roku 1897 tu byla také zřízena knížecí stavební kancelář s obydlím stavebního asistenta J. Korna. Ten odtud pak vydával rozhodnutí o opravách panských budov na všech Lowensteinských dominiích v Čechách. Zřízení knížecí stavební kanceláře právě zde mělo nepochybně přímou souvislost s úpravou objektu na příležitostný knížecí zámek, stejně jako adaptace někdejšího kvelbu (zatím není jisté kterého) v přízemí budovy na byt kočího v roce 1900.³⁰⁾

Z dochovaných účtů není zatím jednoznačně zřejmé, od kterého roku získala budova tuto novou funkci. Úpravy pro tento účel však probíhaly už jistě v posledních 3 či 4 letech 19. století. Panské obydlí zaujímal asi celé první patro domu. Byla opravena všechna okna a dveře, vyčištěny podlahy, v kuchyni osazena dlažba z cementových cihel, před hlavním vchodem bylo opraveno dláždění. Při opra-

Zámeček Gutštejn-Daňkov od jihovýchodu.

vách vnějšku zaznamenal v dopise ze dne 20. května 1897 stavitel Korn, že u okenních otvorů prvního patra na jihozápadní straně budovy se pod opadanou vnější omítkou objevily „Sprünge und Risse“, které se táhnou místy až dovnitř, tedy i po špaletách oken (lze přeložit nejpravděpodobněji jako úskoky a trhliny či praskliny ve zdivu). Okenní rámy měly být zcela oprýskané.³¹⁾

S úpravou na příležitostný zámek asi souvisela i snaha vyspravit hradní zříceninu blízkého Gutštejna, která se projevila v roce 1901. K „adaptaci“ by podle mínění stavebního úřadu bylo potřeba až 40 m³ lomové břídlíce. Nakonec bylo rozhodnuto pouze o vyspravení cesty nad údolím směrem ke hradu. Dopis je datován 19. 6. 1901.³²⁾

Po roce 1900 je už budova pravidelně nazývána zámkem. Z běžných udržovacích prací je pro nás zajímavá informace o obnovení střešky věžičky (Erneuerung des Turmknopfes), snad jen makovice, někdy v letech 1903-1904. Těsně předtím, asi v letech 1902-1903 byl opět odčerpán vodní příkop (rückwärts auslaten des Wassergraben)

– bez bližší lokalizace.³³⁾ Mohlo by se jednat o vodní nádrž na nádvoří.

V držení knížat Löwensteinů byl Gutštejn s oborou a hospodářským dvorem až do roku 1937, kdy jej s pozemky o rozloze 620 ha prodal kníže Alois z Löwensteinu Karlu Alexandru Schaeferovi, prezidentu 1. všeobecné pojišťovny ve Vídni. Těmuž patřil Gutštejn a okolí až do roku 1946, kdy na základě Benešových dekretů tu byla ustanovena Národní správa.³⁴⁾

Ještě roku 1930 se dvůr se zámkem nazýval úředně Gutštejn (německy Guttenstein).³⁵⁾ Pojmenování po zvěři, chované v oboře, se objevuje až v poválečné době a pod heslem Daňkov jej najdeme jak na současných mapách, tak např. v soupisu panských sídel západních Čech.³⁶⁾ Ještě je možné dodat, že po celé délce objektu, na straně obrácené do nádvoří, je ve výši prvního patra situována dřevěná pavlač. V současnosti se zámček adaptuje.

Poznámky: **1)** Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království Českého XIII, Plzeňsko a Loketský. Praha 1905, s. 52. **2)** Citace v pozn. 1. **3)** Citace v pozn. 1, s. 52-53. **4)** Národní archiv (dále NA) Praha, fond DZV, č. 9, fol. C 16. **5)** Heslo Bezdržice in: Ottův slovník naučný III, Praha 1890, s. 923. **6)** Bělohávek, M. a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV, Západní Čechy. Praha 1985, s. 33, 165. **7)** Sommer, J. G.: Das Königreich Böhmen VI. Pilsner Kreis. Prag 1838, s. 288. **8)** Citace v pozn. 6, s. 33. **9)** NA Praha, DZV 79 F 16. **10)** Citace v pozn. 1, s. 56; citace v pozn. 6, s. 33. **11)** Státní oblastní archiv (dále SOA) Plzeň, fond Vs (velkostatek) Bezdržice, K (kniha) 83 – důchodní účty panství Bezdržice 1713. **12)** SOA Plzeň, Vs Bezdržice, K 83 (důchodní účty 1713), 84 (totéž 1714), 91 (totéž 1726). **13)** SOA Plzeň, Vs Bezdržice, K 86 (důchodní účty 1720), K 91 (totéž 1726). **14)** Schaller, J.: Topographie des Königreich Böhmen IX. Prag und Wien 1788, s. 141. **15)** SOA Plzeň, Vs Bezdržice, K 15 – inventář dvora Gutštejn 1858-1866. **16)** Citace v pozn. 7. **17)** Procházka, Z. – Úlovec, J.: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov 1. Tachov 1988, s. 30. **18)** Katastr Okrouhlé Hradiště. Dostupné na <http://archivnimapy.cz>. **19)** NA Praha, indikační skica Plz 446, Scheibenradisch, 1839. Těž Stabliní katastr Plz 446, Scheibenradisch, 1839. **20)** I. vojenské mapování, dostupné na <http://oldmaps.geolab.cz>, map. list č. 137. **21)** SOA Plzeň, Vs Bezdržice, K 15 – inventář dvora Gutštejn 1858-1866. **22)** SOA Plzeň, ÚS (ústřední správa) Löwenstein, kart. 309, sign. 57a – výstavba budov na velkostatcích a jejich opravy. **23)** SOA Plzeň, ÚS Löwenstein, kart. 524, sign. XXXVIII/2 – stavební úpravy bytů zaměstnanců 1875-1903. **24)** SOA Plzeň, ÚS Löwenstein, kart. 522, sign. XXXVIII/1 – provádění stavebních prací 1864-1911. **25)** SOA Plzeň, Vs Bezdržice, sign. M 35 a M 36. **26)** SOA Plzeň, Vs Bezdržice, K 49 – popisy stavebních oprav a úprav na velkostatku Bezdržice 1883. **27)** Citace v pozn. 24, kart. 521. **28)** Citace v pozn. 24. **29)** Citace v pozn. 24. **30)** SOA Plzeň, ÚS Löwenstein, kart. 516, sign. XXXVII/6 – různé stavební záležitosti 1877-1908. **31)** Citace v pozn. 24, kart. 521. **32)** Citace v pozn. 23. **33)** Citace v pozn. 24. **34)** SOA Plzeň, Vs Bezdržice, inventář fondu. **35)** Statistický lexikon obcí v zemi České. Úřední seznam míst na základě sčítání lidu z roku 1930. Praha 1934, s. 254. **36)** Karel, T. – Krčmář, L.: Panská sídla západních Čech – Plzeňsko. České Budějovice 2006, s. 42.